

MEDRESE KÜTÜPHANELERİNE NEVŞEHİR'DEN İKİ ÖRNEK

H.Sibel ÇETİNKAYA*

Yazılı ve elektronik iletişimin hızla geliştiği çağımızda, kültür tarihimizin en önemli kanıtları olan kütüphanelerin önemi de bu gelişime paralel olarak artmaktadır. Kültürümüzün yazılı ve basılı eserlerini biriktiren, koruyan ve tarihin derinliklerinden günümüze, günümüzden de geleceğe taşıyan kütüphaneler, zaman içinde ya amaçları dışında kullanılmış ya da bakımsızlık ve ilgisizlikten dolayı yavaş yavaş yok olmaya başlamışlardır.

Mevcut yayınlarda, Anadolu Türk Kütüphaneleri'nin daha çok, kütüphanecilik ve tarihsel gelişimleri açısından ele alındığı dikkati çekmektedir. Konuyla ilgili, önemli ve derli toplu yayınların başlıcaları arasında, İ. E. Erünsal'ın **Türk Kütüphaneleri Tarihi**¹, M. Yazıcı'nın **Türkler'de Kütüphanecilik**² adlı kitapları ile Ş. Emsen'in **“Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphaneleri'nin Tarihçesi”**³ ve M. Cunbur'un **“Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri”**⁴ adlı makaleleri sayılabilir. Ö. Soysal'ın **Türk Kütüphaneciliği**⁵ adlı altı ciltlik kapsamlı çalışmasında, kütüphaneler

* Araş.Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

¹ Bkz. İ. E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1991.

² Bkz. M. Yazıcı, *Türkler'de Kütüphanecilik*, Ankara, tarihsiz.

³ Bkz. Ş. Emsen, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C.IX, S.1-2, Ankara 1960, s.14-35; “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi II”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C.IX, S.3-4, Ankara 1960, s.119-126.

⁴ Bkz. M. Cunbur, “Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C.XII, S.3-4, Ankara 1963, s.105-116.

⁵ Ö. Soysal, *Türk Kütüphaneciliği, C.I, Geleneksel Yapı'dan Yeniden Yapılanış'a*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara 1998; *Türk Kütüphaneciliği, C.II, Belgeler Kütüphanesi Türleri: Görevlendirme İlkeleri*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara 1998; *Türk Kütüphaneciliği, C.III, Derme, Derleme, Yönetim-Yasama-Siyaset ve Kütüphane, Basın'da 'Kütüphane'/Anadolu'da 'Milli Kütüphane', 'Mevzuat'”, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara 1998; *Türk Kütüphaneciliği, C.IV, Belgeler Yazıtlar/Yapı (Ek III/1), XI-XVIII.yy. İlk Yarı*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara 1999; *Türk Kütüphaneciliği, C.V, Belgeler Yazıtlar/Yapı (Ek III/2), XVIII.yy. İlk Yarı-XIX.yy. İlk Çeyrek*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara 1999; *Türk Kütüphaneciliği, C.VI, Belgeler Yazıtlar/Yapı (Ek III/3), XIX.yy. İlk Çeyrek- XX.yy. İlk Çeyrek*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara 1999.*

vakfiyeleri de incelenerek kısaca tanıtılmıştır. Kütüphanelerin mimari açıdan incelendiği en önemli yayın ise B. Ünsal'ın "**Türk-Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi**"⁶ adlı makalesidir. Bunların dışında, daha çok İstanbul kütüphaneleri ile ilgili araştırma yapıldığı, Anadolu kütüphaneleri ile ilgili ise çok az yayının olduğu dikkati çekmektedir.

Kütüphaneler küçük ölçekte yapılar olduğundan içinde yer aldıkları külliyeler incelenirken, genellikle ayrıntılı olarak tanıtılmamıştır. Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi ve Nevşehir-Gülşehir Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Külliyesi, araştırmacılar tarafından inceleme konusu olmuş, ancak kütüphaneleri açısından ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. XVIII. yüzyılın bu iki önemli külliyesinde yer alan medreselerin dersane mekanları, bânileri tarafından vakfiyelerinde de belirtilerek kütüphane olarak düzenlenmiştir.

Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi

Nevşehir merkezde, Cami Atik Mahallesi Cami Cedit Sokak'tadır. Kütüphane, cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret, hamam, kervansaray ve iki çeşmeden meydana gelen *Damat İbrahim Paşa Külliyesi*'nin bir parçasıdır⁷. Medresenin dersane mekanı aynı zamanda kütüphane olarak planlanmıştır (Şek.1). Bugün medresenin tümü Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Damat İbrahim Paşa Medresesi'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan kütüphane (dershane) mekanı, medresenin diğer hücrelerinden daha geniş tutulmuştur (Şek.2). Düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş olan kare planlı kütüphanenin üstü kurşun kaplı bir kubbeyle örtülüdür (Res.1). Kubbe, dıştan sekizgen prizma şekilli bir sahte kasnak ile çevrelenmiştir. Gövdeyi ve kasnağı, düz bir saçak dolanmaktadır (Res.2).

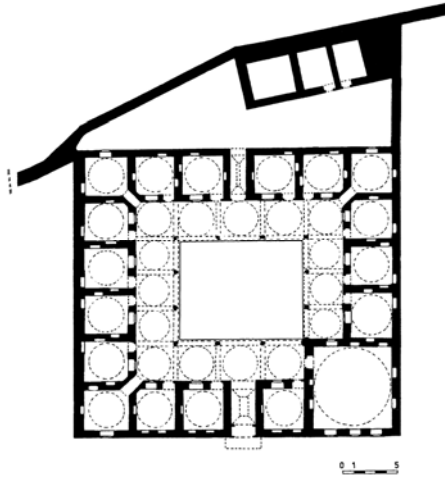
Doğu cephesi üzerinde altta üç, üst seviyede ortada bir, kuzey cephesi üzerinde ise üst seviyede ortada bir adet dikdörtgen şekilli pencere bulunmaktadır. Demir parmaklıklı bu pencerelerin sivri kemerli birer alınlığı vardır (Res.2). Kütüphanenin kuzeydoğu köşesi alt sıra pencerelerinin bittiği seviyeye kadar pahlanmış ve pah mukarnas dişleriyle sonlandırılmıştır. Mukarnas dişlerinin başlangıcında ise ters bir palmet motifi vardır. Pahnın hemen üzerinde dekoratif amaçlı zar şeklinde bir başlık ve

⁶ Bkz. B. Ünsal, "Türk-Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimârî Yöntemi", *Vakıflar Dergisi*, S.XVIII, Ankara 1984, s.95-124.

⁷ Bkz.İ. Aktuğ, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri:47, Ankara 1992, s.14; A. Kuran, "Orta Anadolu'da Klasik Osmanlı Mimarisi Çağının Sonlarında Yapılan İki Külliye", *Vakıflar Dergisi*, S.IX, Ankara 1971, s.243; M. M. Aktepe, "Nevşehirli Damat İbrahim Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1964, s.239; "Damad İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar", *Tarih Dergisi*, C.XIII, S.17-18, İstanbul 1963, s.19; Ahmed Refik, "Damad İbrahim Paşa Zamanında Ürgüb ve Nevşehir", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, XIV, İstanbul 1340 (1924), s.172; O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s.376; M. Sözen-vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s.319.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

bunun iki yanında altı üstlü ikişer kuş nişi yer almaktadır. Bu nişlerin yaklaşık 50 cm. üst kesiminde de birer kuş nişi bulunmaktadır (Res.2, 3). Ayrıca doğu cephesindeki alt sıra pencerelerinden güney baştaki ile ortadaki sivrî kemerli alınlıklarının arasında iki adet ve ortadaki pencerenin sivrî kemerli alınlığının üstünde bir adet kuş nişi vardır (Res.2). Üst sıra pencerelerinin bittiği hizada kuzey cephesinin doğu ve doğu cephesinin kuzey kesimine ise iki katlı üçer nişli birer kuş evi yapılmıştır. Kuzey cephesindeki kuş evinin doğu kesiminde küçük bir kuş nişi daha vardır (Res.4). Bu nişin altında ters bir palmet motifî dikkati çekmektedir.

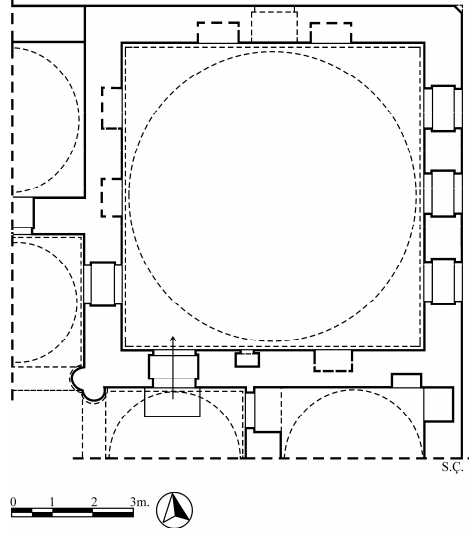
Şek.1- Damat İbrahim Paşa Medresesi planı (İ. Aktuğ'dan).

Batı cephesinin kuzey, güney cephesinin doğu kesimine, medresenin hücreleri bitişik olduğundan herhangi bir açıklık yoktur. Batı cephesinin güney, güney cephesinin batı kesiminde birer açıklık yer almaktadır (Res.5). Hücrelerin önünde yer alan revaka açılan bu açıklıklardan batı cephesi üzerindeki dikdörtgen şekilli bir pencere, diğeri ise kütüphanenin girişidir. Demir parmaklıklı pencerenin sivrî kemerli bir alınlığı vardır. Kütüphaneye giriş, dikdörtgen şekilli bir çökertme içine yerleştirilmiş basık kemerli bir açıklık ile sağlanmaktadır (Res.6). Basık kemer kırmızı ve beyaz olmak üzere iki renkli taştan yapılmıştır. Basık kemerin üst kesiminde mermer kitabe levhası vardır.

Kare planlı kütüphanenin üstü, pandantif geçişli bir kubbeyle örtülüdür (Res.7, 8). Kubbe eteğini bir sıra mukarnas dizisi dolanmaktadır. Pandantifler birbirlerine büyük sivrî kemerlerle bağlanmıştır. Yapı içte sıvalı ve boyalı durumdadır. Pandantif başlangıcından itibaren dört duvarı dolanan ahşap bir raf ile yapıdaki dikey etki bölünmüştür. Bu rafın üst kısmında kalan tüm alanlar kalemî süslemelerle bezenmiştir. Basık kemerli giriş açıklığı içte dikdörtgen şekillidir (Res.9). Duvarlar

H.Sibel Çetinkaya

üzerindeki pencereler içte de dikdörtgen şekillidir. Güney duvarı üzerinde bir, kuzey ve batı duvarları üzerinde ise ikişer adet dikdörtgen şekilli dolap nişi bulunmaktadır⁸ (Res.10, 11). Bu nişler iki kanatlı ahşap dolap kapaklarıyla kapatılmıştır. Güney duvarı üzerinde, giriş ile niş arasında, daha küçük ve dilimli kemerli bir niş daha vardır (Res.9). İ.Aktuğ bu nişten üst üste dört adet bulunduğunu belirtmektedir⁹. Bu kesimde kitap dolapları bulunduğu için İ.Aktuğ'un sözünü ettiği diğer üç niş görülememektedir. Alt sıra pencereleri ile niş çerçeveleri koyu renkli mermerden yapılarak belirginleştirilmiştir (Res.12).

Şek.2-Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi planı.

Yapıda, pandantif başlangıcından kubbe göbeğine kadar tüm alanlar kalemişi bezemelerle süslenmiştir. Kubbenin ortasında içerlek bir sekizgen göbek yer almaktadır. Göbeğin içi, petek şeklinde dizilmiş altıgenlerden oluşan geometrik bir motifle süslenmiştir. Altıgenlerin içlerinde kırmızı, mavi ve beyaz renklerle yapılmış birer madalyon vardır. Kubbe üzerindeki ışınal süsleme düzenini hazırlayan sarı, kırmızı, mavi ve beyaz renklerle yapılmış rumilerden oluşan bir çerçeve göbeği kuşatmaktadır.

⁸ B. Eroğlu ve A. Kuran'ın planlarında, güney duvarı üzerindeki nişler belirtilmemiştir. Bkz. B. Eroğlu, *XVII. – XIX. Yüzyıllarda İç, Batı ve Güneybatı Anadolu'da Kütüphane Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1998, s.153; A. Kuran, *a.g.m.*, Res.18.

⁹ Bkz.İ. Aktuğ, *a.g.e.*, s.33.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

Bu çerçeveden, onaltı kol şeklindeki madalyonlar, ışınsal olarak kubbe içine yayılmaktadır. Bu madalyonların içi, kırmızı, sarı, mavi ve beyaz renklerle yapılmış, stilize rumi ve palmetlerin yer aldığı bitkisel motiflerden oluşan iki tip kompozisyonla süslenmiştir. Bu iki tip kompozisyon madalyonların içine, yana ve aşağıya doğru birer atlamalı olarak yerleştirilmiştir (Res.7). Madalyonların arasında, ışınsal kompozisyona diyagonal olarak yerleştirilmiş, içi, sarı, kırmızı ve mavi renklerle oluşturulmuş örgü motifleriyle bezeli kareler bulunmaktadır. Işınsal madalyonlu kompozisyon, kubbe eteğinde, sarı, kırmızı, beyaz ve mavi renklerle yapılmış stilize çiçek motifleriyle bezeli bir çerçeveye son bulmaktadır.

Pandantiflerin üzerinde, ortadaki altı kollu motiften gelişen stilize çiçekler, kıvrım dallar ve rumilerden oluşan bitkisel süslemeli bir kompozisyon yer almaktadır. Bu kompozisyon, stilize çiçek ve rumilerden oluşan bir şeritle çerçevelenmiştir. Bu süslemelerde kırmızı, mavi ve beyaz renkler kullanılmıştır (Res.8). Pandantiflerin arasındaki büyük kemerlerin karınlarında ise geçmeli teknikte örülmüş bir kemer izlenimi veren süslemeler vardır. Her bir kemer taşı motifinin içi stilize geometrik şekillerle süslenmiştir. Bu süslemelerde sarı, kırmızı, beyaz ve mavi renkler görülmektedir.

Pandantiflerin arasındaki büyük kemerlerin içindeki alanlar, panolarla bölünmüş ve panolar, kırmızı, beyaz ve mavi renklerden yapılmış, stilize palmet, rumi ve kıvrımlı dallarla bezeli şeritlerle kuşatılmıştır (Res.9, 10, 11, 12). Üst seviye pencerelerinin bulunduğu kuzey ve doğu duvarlarında, pencereler de aynı bitkisel süslemeli şeritlerle çerçevelenmiştir. Güney ve doğu duvarlarında ise bu kesime, toplu demir parmaklık çizilerek pencere görünümü verilmiştir. Böylece tüm duvarlar simetrik bir şekilde süslenmiştir. Pencerelerin ve pencere görünümlü panoların üst kesimlerinde, beyaz ve mavi renklerle yapılmış çiçek ve yapraklardan oluşan bitkisel bezemeli birer tepelik yer almaktadır. Pencere ve pencere görünümlü panoların iki yanındaki bölümlerde ise yaprak ve çiçek motiflerinden oluşan bitkisel süslemelere sahip birer madalyon vardır. Pencerelerin alt kesimindeki panoların içinde de benzer şekilde birer madalyon yer almaktadır. Bu madalyonların içinde, her duvarda farklı bir kompozisyona sahip, vazodan çıkan daha naturalist çiçekler dikkati çekmektedir. Bu madalyonlu panoların iki yanında ikişer pano bulunmaktadır. Bu panolardaki süslemeler, karşılıklı duvarlarda birbirine benzer kompozisyona sahiptir. Kuzey ve güney duvarlarında, dıştaki panolarda madalyonlu kompozisyon, içtekilerde kandil motifleri (Res.9, 10); doğu ve batı duvarlarında ise dıştaki panolarda kandil motifleri, içtekilerde de madalyonlu kompozisyon yer almaktadır (Res.11, 12). Tüm panoların üst kesimine birer kemer yapılmıştır. Bunlardan içinde kandil motifi bulunanlar sivri kemerli, madalyonlu olanlar ise dilimli kemerlidir. Madalyonlu panolarda, içleri bitkisel bezemeli küçük ikişer madalyon arasında daha büyük birer madalyon vardır. Büyük madalyonların içinde her duvarda, iki panodan birinde vazodan çıkan çeşitli çiçeklerden oluşan bir buket motifi, diğerinde vazodan çıkan buğday başağını andıran ve Lale Devri özelliklerini taşıyan lale buketi bulunmaktadır. Kandilli panolarda, kemerin kilit

taşına asılı, duvardaki iki panoda da aynı fakat her duvarda farklı tipte kandiller dikkati çekmektedir. Doğu ve batı duvarlarında, dıştaki kandilli panoların yanlarında kalan alana dikey bir şerit şeklinde küçük birer pano yapılmış ve bunların içine üçer küçük madalyon yerleştirilmiştir. Ayrıca tüm duvarlarda, en dışta, kemer kavsinin oluşturduğu küçük alanlar da stilize yaprak motifleriyle doldurulmuştur.

Kütüphanede yer alan kalemişi süsleme programında, yer yer kubbe ve çerçeve bezemelerinde, stilize palmet ve rumilerden oluşan bitkisel motiflerle ifade edilmiş klasik dönem süsleme anlayışı ile daha çok naturalist üslupta çiçek motifleri, buketler, laleler, vazolar, C-S kıvrımlı dal ve yaprak motiflerinden oluşan döneme özgü süslemelerin kullanıldığı bir anlayış dikkati çekmektedir.

Kütüphanenin inşa kitabesi basık kemerli giriş açıklığının üstünde yer almaktadır¹⁰ (Res.13). Mermer üzerine talikle yazılmış dokuz satırdan meydana gelen kitabenin son iki satırı daha küçük ayrı bir mermer levha üzerine hakk edilmiştir (Res.14). İlk yedi satır yan yana dörder kartuştan oluşmaktadır.

Kitabe metni şöyledir:

- 1- شریعت سالکی سلطان احمد خان غزیکم
همیشه کاری تمهید اساس شرع غرادر
جهانک مالکی خاقان امجد کیم جلالته
وجودی روی ارض اوستنده ظل حق تعالی در
- 2- شه صاحب ظفر صاحب قران هفت کشور کیم
غبار پاینه شاهان عالم چهره فرسادر
نکیندن مثال مهر و فر سلطنت ظاهر
رکابندن چو عزت پرتو شوکت هویدادر
- 3- وزیر اعظم و دامادی اول خاقان ذیشانک
که فن همت و جود و سخاده حیرت افزادر
کللدن دولت و اقبال ایله اول صدر والایه
شب و روز اهتمامی نظم احوال رعایادر
- 4- جهنده آرزوسی دلخراب اولمشلری تعمیر
همیشه پیشه سی خیرات ایله دنیایی احیادر
نمایندر یاننده هرکسک اسرار پنهانی
ضمیر انوری کویا که مرأت مجلادر
- 5- ستانبول ایچره و اطرافدا بی حددر آثاری
خصوصا کیم بو بیت الکتب عالی عالم آرادر

¹⁰ Kitabelerin okunmasında yardımcı olan Sayın Aydoğan Demir'e teşekkür ederim.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

- درونی کونه کونه نسخه دلجو ایله مملو
برونی زیب و آرایش ایله بی مثل و همتادر
6- ایچنده وار نیچه جز کتاب بی معادل کیم
آنک هر بریسی حیرت فزای ابن سینادر
هله احیای علم و فضل ایچون بویله اثر یایمق
جناب صدر عالی همته توفیق مولادر
7- بونکله حق بو کیم آثار خیرین ایلیدی تکمیل
که نشر علمه باعث خیر والا شان زییادر
خدا همواره توفیق ایلسون خیراته بانینسن
نیچه آثار اوله لطفندن آنک نوبنو صادر
8- ندیما حرف منقوطیله تحریر ایتدی تاریخن
9- بو بیت الکتب عالی طرح ابراهیم پاشادر ۱۱۴۰

Kitabenin Latin harfleri ile transkripsiyonu şu şekildedir:

- 1-Şeriat sâliki Sultan Ahmet Han Gazî kim
Hemîşe kârı temhîd esâs-ı şer'i garrâdır
Cihânın mâliki hâkan-ı emced kim celâletle
Vücudu ruy-i arz üstünde zıll-i Hakk-ı¹¹ teâlâdır
- 2-Şeh-i sâhib¹² zafer sâhib kıran-ı heft¹³ kişver kim
Gubâr-ı pâyine şâhân-ı âlem çehre fersâdır
Nîkininden misâl mihr û fer saltanat zâhir
Rikâbından çû izzet-i pertev şevket hüveydâdır
- 3-Vezir-i âzam ve damadı ol hâkan-ı zîşânın
Ki fenn-i himmet ve cûd u sahada hayret efzâdır
Geleliden¹⁴ devlet û ikbâl ile ol sadr-ı vâlâya
Şeb u rûz ihtimamı nazm-ı ahvâl-ı reâyâdır
- 4-Cihânda arzusu dilharab olmuşları ta'mîr

¹¹ İ. Aktuğ kelimeyi “kat” olarak vermiştir. Bkz. İ. Aktuğ, *a.g.e.*, s.94.

¹² İ. Aktuğ kelimeyi “sâib” olarak vermiştir. Bkz. Ay.yer.

¹³ İ. Aktuğ kelimeyi “het” olarak vermiştir. Bkz. Ay.yer

¹⁴ Kelimenin aslı “gelel”dir.

H.Sibel Çetinkaya

- Hemîşe pîşesi hayrât ile dünyayı ihyâ'dır
Nümâyândır yanında herkesin esrâr-ı pinhânı
Zamîr-i enveri güyâ ki mir'ât-ı mücellâdır
5-Sitanbul içre vü etrafda bî-haddır âsârı
Husûsâ kim bu beytu'l-kütüb-i âlî âlem-ârâdır
Derûnu gûne gûne nüsha-i dil-cû ile memlû
Bîrûni zîb û ârâyîş ile bî-misl û hemtâdır
6-İçinde var nice cüz kitab-ı bî-muâdil kim
Ânın her birisi hayret-fezâyı İbn-i Sinâ'dır
Hele ihyâ-yi ilm û fazl için böyle eser yapmak
Cenâb-ı sadr-ı âlî himmete tevfiik-i mevlâdır
7-Bununla Hakk¹⁵ bu kim âsâr-ı hayrın eyledi tekmîl
Ki neşr-i ilme bâis hayr-ı vâlâ şân zîbâdır
Hudâ hem-vâre tevfiik eylesun hayrata bânîsin
Nice âsâr ola lûtfundan ânın nev-be-nev sâdır
8-Nedimâ harf-i menkutiyle tahrîr etti tarihin
9-Bu beytu'l-kütüb-i âlî tarh-ı İbrahim Paşa'dır 1140

Kitabeye göre kütüphane, Sultan Ahmed Han (III. Ahmed)'ın damadı *Vezir-i âzam İbrahim Paşa*¹⁶ tarafından inşa ettirilmiş ve kitabesi şair *Nedim* tarafından yazılmıştır. Tarih hem ebcedle düşürülmüş hem de sayıyla verilmiştir. Ebced hesabına göre de tarih *H.1140 / M.1727-1728*'dir.

Sadrâzam Damat İbrahim Paşa, Nevşehir'de inşa ettireceği külliye'nin kitabelerini yazdırmak üzere İstanbul'daki şairler arasında bir yarışma düzenlemiştir. Kütüphanenin kitabe metni, dönemin ünlü şairlerinden *Nedim* tarafından İstanbul'da yazılarak Nevşehir'e gönderilmiştir¹⁷. Külliye mimarbaşı olarak *Hassa Mimarbaşı Mehmed Ağa* atanmıştır¹⁸. Külliye'nin bina emini olarak atanan *Seyyid Mustafa* ile

¹⁵ İ. Aktuğ kelimeyi "hak" olarak vermiştir. Bkz. Ay.yer.

¹⁶ Damat İbrahim Paşa ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. M. Aktepe, *a.g.m.*, İslam Ansiklopedisi, s.234-239; M. M. Aktepe, *a.g.m.*, Tarih Dergisi, s.17-18; M. M. Aktepe, *Şemdânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'i't-Tevârih*, İstanbul 1976, s.1-16; Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî, Haz.F. Ç. Derin, *Veşâyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, İstanbul 1978, s.14; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV.C, 1.Bölüm, Ankara 1982, s.147-171; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV.C., 2.Bölüm, Ankara 1983, s. 310-316; M. Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.3, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s.778-779.

¹⁷ Bkz.Ahmed Refik, *a.g.m.*, s.172.

¹⁸ Bkz.Ahmed Refik, *a.g.m.*, s.170.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

inşaatta çalışacak ustalar İstanbul'dan gönderilmiştir. Seyyid Mustafa'nın ölümü üzerine, yerine *Osman Ağa*, Osman Ağa'nın da ölümü ile yerine *Mustafa Ağa* atanmıştır¹⁹. Külliye inşaatında çalışacak arabacı ve taşçılar ise Niğde, Kayseri, Kırşehir, Sivas ve Aksaray'dan temin edilmiştir²⁰. İnşaat kısmen tamamlandıktan sonra Sadrâzam Damat İbrahim Paşa, *Serkis* kalfayı külliyeinin inşası tamamlanan kısımlarını kontrol etmek ve varsa eksik ve yanlışlıkları düzeltmek üzere Nevşehir'e göndermiştir²¹. Yapıdaki kalem işleri ise *Kütahyalı Nakkaş Halil* adlı bir usta tarafından yapılmıştır²². Ayrıca kütüphaneye, ücreti dört akçe olarak belirlenmiş bir hafız-ı kütüb tayin edilmiştir²³.

Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi

Nevşehir'in Gülşehir ilçesinde, Nevşehir Caddesi, Karavezir Mahallesi'ndedir. Kütüphane, cami, medrese, hamam ve çeşmeden meydana gelen *Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Külliyesi*'nin bir parçasıdır²⁴. Medresenin derslane mekanı aynı zamanda kütüphane olarak planlanmıştır²⁵ (Şek.3). Bugün medresenin tümü Gülşehir Karavezir İlçe Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde yer alan Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir. Yapının güneydoğu köşesinde yer alan kütüphane (derslane) mekanı, diğer hücrelerden daha geniştir. Kütüphanenin doğu cephesi diğer hücrelere göre dışa taşıntı yapmaktadır (Şek.4). Kare planlı kütüphanenin üstü kurşun kaplı bir kubbeyle örtülüdür (Res.15). Kubbe, dıştan sekizgen prizma şekilli bir sahte kasnak ile çevrelenmiştir. Gövdeyi ve kasnağı, düz bir saçak dolanmaktadır

¹⁹ Bkz.Ahmed Refik, *a.g.m.*, s.171, 172.

²⁰ Bkz.Ahmed Refik, *a.g.m.*, s.171.

²¹ Bkz.Ahmed Refik, *a.g.m.*, s.177; O. Aslanapa, *a.g.e.*, s.376.

²² Bkz.S. Mülayim, "Nevşehir'de Türk Dönemi", *Nevşehir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.129; O. Aslanapa, *a.g.e.*, s.378.

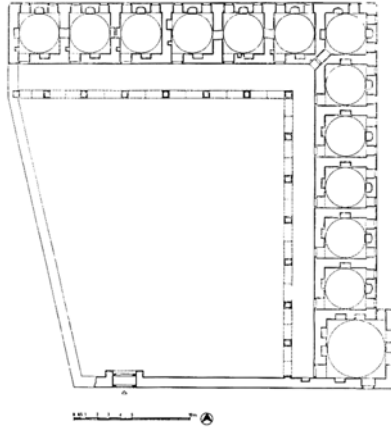
²³ Bkz.İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.82; İ. Aktuğ, *a.g.e.*, s.11; M. M. Aktepe, "Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait İki Vakfiye", *Tarih Dergisi*, C.XI, S.19, İstanbul 1960, s.150.

²⁴ Bkz.Z. Köşklü, "Nevşehir/Gülşehir Karavezir Mehmet Paşa Külliyesi", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Y.2001, S.7, Erzurum 2001, s.75, 76; İ. Akçay, "Orta Anadolu'da Bazı Kitaplıklar", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C.XIV, S.1-2, Ankara 1965, s.24; İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.109; Selçuk Mülayim, "Nevşehir'de Türk Dönemi", *Nevşehir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.135.

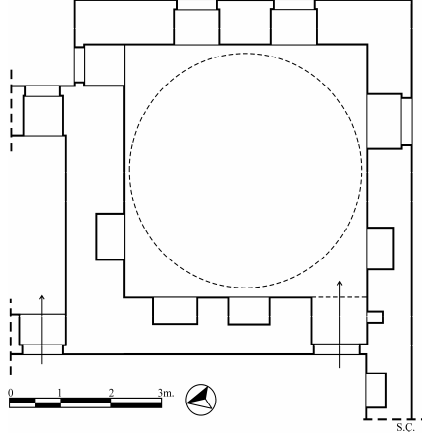
²⁵ Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.80; İ. Akçay, ay.yer; İ. E. Erünsal, ay.yer; M. Sözen-vd., *a.g.e.*, s.319; B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.50; R. Arık, "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", *Osmanlı*, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.258; "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", *Yeni Türkiye*, (701 Osmanlı Özel Sayısı IV), Y.6, S.34, Ankara Temmuz-Ağustos 2000, s.437.

H.Sibel Çetinkaya

Doğu cephesi üzerinde iki, kuzey ve güney cepheleri üzerinde ise birer adet, dikdörtgen şekilli pencere bulunmaktadır. Demir parmaklıklı pencerelerin yuvarlak kemerli birer alınlıkları vardır (Res.15, 16). Doğu cephesi üzerindeki pencerelerin arasında, alınlıklarının üst kesiminde iki adet yuvarlak kemerli minik kuş nişi dikkati çekmektedir. Revaklı avluya bakan batı cephesinin güney ucunda yer alan giriş açıklığı dilimli kemerlidir. Kemerin üst kesiminde bir kitabe levhası bulunmaktadır (Res.17).

Şek.3- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi planı (M. Sözen-vd.'nden).

Şek.4- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi planı.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir’den İki Örnek

Kare planlı kütüphanenin üstü, pandantif geçişli bir kubbeyle örtülüdür²⁶. Yapı içte sıvalı ve boyalı durumdadır. Dilimli kemerli giriş açıklığı içte dikdörtgen şekillidir (Res.18). Duvarlar üzerindeki pencereler içte de dikdörtgen şekillidir (Res.19, 20). Batı duvarı üzerinde iki, kuzey ve güney duvarları üzerinde ise birer adet dikdörtgen şekilli niş bulunmaktadır. Güney duvarının batı ucunda ise dikdörtgen şekilli daha küçük bir niş daha yer almaktadır²⁷.

Giriş üzerinde yer alan kitabe bir ayet kitabesidir (Res.21).

Kitabe metni şöyledir:

ام لكم كتاب فيه تدرسون

Anlamı: “Yoksa size ait (indirilmiş) bir kitab var da onda mı okuyorsunuz?”²⁸.

Medrese avlu girişinin üst kesiminde yer alan inşa kitabesi, yan yana ikişer kartuştan oluşan beş satırdan meydana gelmektedir. Kitabe talikle yazılmıştır (Res.22).

Kitabe metni şöyledir:

- 1- جناب صدر سيكندر ضمير و داد اور
شمول فيض عطاسی جهانہ مشربجه
- 2- مشير مكرمت آور سمي فخر رسل
كه نوك فكرتي صايب هميشه مثقبحه
- 3- بو دار نشري كوزل ياپدى حسبته لله
سبيكه عملی دشدی وفق قالبچه
- 4- سزا يازلسه سر بابه عادلا تاريخ
مقام علم مكارم تمام مطلبچه
- 5- نمقه ولی الدين متفرقه دركاه عالی و امين البنا
من هجرت من خلق ل ارض والسما ۱۱۹۴

Kitabenin Latin harfleri ile transkripsiyonu şu şekildedir:

1-Cenâb-ı sadr-ı [İ]şkender²⁹ zamîr ü dâd-âver³⁰

²⁶ B. Eroğlu'nun planında kubbe geçişleri tromp olarak işaretlenmiştir. Bkz. B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.157.

²⁷ B. Eroğlu'nun planında güney duvarı üzerindeki küçük niş belirtilmemiştir. Kuzey duvarı üzerinde ise iki niş gösterilmiştir. Bkz. Ay.yer.

²⁸ Bkz. Kalem sûresi, 37.âyet.

²⁹ Kelime Sikender şeklinde yazılmıştır. Büyük İskender. Doğu'da hükümdarlara unvan olmuştur.

³⁰ Ö. Soysal kelimeyi “Dârâ-ver”, B. Eroğlu ise “Dârâ-der” olarak vermişlerdir. Bkz. Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.V, s.255; B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.50.

- Şümül-i feyz-i âtası cihâna meşrebce
2-Müşir-i mekremet-âver semiyi fahr-ı resül³¹
Ki nük-i³² fikreti sâib hemîşe miskabce³³
3-Bu dâr-ı neşri güzel yapıdı hasbeten-li'l-lah
Sebîke-i â'meli düşdü vefk-i³⁴ kalbçe³⁵
4-Sezâ yazılsa ser-i bâba Âdilâ tarih
Makam-ı ilm-i mekârim tamam matlabce
5-Nemakahu Veliyyüddin Mütferrika-ı Dergâh-ı âli ve emin-i bina
1194 min hicret, men halk leh'l arz ve's-sema

Beşinci satır, [Dergâh-ı Âli (Topkapı Sarayı) Mütferrikalarından ve Bina Emmini Veliyyüddin yazdı. Göğü ve yeri yaratanın (Peygamberinin) hicretinin 1194 (senesinde)] anlamına gelmektedir.

Kitabeye göre yapı, H.1194 / M.1780 tarihinde inşa edilmiştir. Kitabe metnini Şair *Adil* yazmış, kitabeyi ise Topkapı Sarayı mütferrikalarından ve Bina Emmini olan *Veliyyüddin* hakk etmiştir. Tarih ebcedle de düşürülmüştür. Ancak ebced hesabına göre tarih H.1192 / M.1778 çıkmaktadır. Kitabenin şaire sipariş edildiği tarih H.1192 / M.1778, yapının inşasının bittiği tarih ise H.1194 / M.1780 olmalıdır. Dolayısıyla kütüphane de medresenin bir parçası olduğuna göre bu tarihte inşa edilmiştir.

Yapının ayrıca vakfiyeleri (bir asıl, üç zeyl, bir kitaplara ait müfredat defteri) de vardır. Bunlardan da dershanenin kütüphane olarak düzenlendiği ve yapının bânisinin *Karavezir Silahdâr Seyyid Mehmet Paşa* olduğu anlaşılmaktadır. *Karavezir Seyyid Mehmet Paşa'nın*³⁶ H.15 Receb 1194 / M.17 Temmuz 1780 tarihli zeyl(ek) vakfiyesine göre, külliye'nin mimarı *Ebubekir veled-i Halil Efendi*'dir³⁷. Yine aynı vakfiyedeki "...*Bundan akdem vakf-ı şerifime yevmi onbeş akçe ile kâtip tayin eylediğim Hattat Veliyyüddin Efendi yevmi on akçe ile dahi Hafız-ı kütüb olup bade eda'il-hizme kâtili vakfa meşruta olmak üzere cem'an yirmibeş akçe vazifeyi mutasarrıf ola...*" ifadelerinden medrese kâtili *Hattat Veliyyüddin Efendi*'nin aynı zamanda hafız-ı kütüb

³¹ Z. Köşklü kelimeyi "rusul", Ö. Soysal ve B. Eroğlu ise "rüsül" olarak vermişlerdir. Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.79; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.V, s.255; B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.50.

³² Ö. Soysal ve B. Eroğlu kelimeyi "nevk-i" olarak vermişlerdir. Bkz. Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.V, s.255; B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.50.

³³ Z. Köşklü kelimeyi "segabçe" olarak vermiştir. Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.79.

³⁴ Z. Köşklü kelimeyi "vıkfı" olarak vermiştir. Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.79.

³⁵ Z. Köşklü kelimeyi "kâlîçe", Ö. Soysal "kalebce", B. Eroğlu ise "kalabca" olarak vermişlerdir. Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.79; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.V, s.255; B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.50.

³⁶ *Karavezir, Silahdâr Seyyid Mehmet Paşa* ile ilgili bilgi için bkz. Hâfız Hüseyin Ayyansarâyî, Haz.F. Ç.Derin, *a.g.e.*, s.17; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV.C., 2.Bölüm, s.427-429.

³⁷ Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.76; B. Eroğlu, *a.g.t.*, s.50.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

olarak da ücreti on akçeden görevlendirildiği anlaşılmaktadır³⁸. Ayrıca, Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın H.3 Muharrem 1195 / M.30 Aralık 1780 tarihli, vakıf kitaplarının müfredat defterindeki "...bina ve ihyasına muvaffak olduğumuz kütüphaneye vaz olunacak üçyüz elli cild kütüb-ü celile ile...bina ve ihya buyurdıkları cami-i şerif ve medaris-i lâtifede ihyâ-i ulûmu'd-din ve iyfa-i levazım-ı ibadi's-salihin için derslane-i lâtifeye vaz olunan kütüb-ü nefise ve ziyr-i münife defteri ve alâ hidetin esamileridir..." ifadelerinden derslane mekanının aynı zamanda kütüphane olarak düzenlendiği ve bâninin bu kütüphaneye üçyüzelli cild kitap vakfettiği anlaşılmaktadır³⁹. Yine aynı müfredat defterinde vakıf görevlileri ve dereceleri de belirtilmiştir. Buna göre kütüphane görevlilerinden hafız-ı kütüb yedinci derecede, mücellit ise onbirinci derecede gösterilmiştir⁴⁰.

SONUÇ

Önceleri bir caminin, medresenin veya zaviye gibi bir yapının bir bölümü, bir odası veya bir kitaplık dolabı kütüphane olarak kullanılırken, kitap talebinin artması ve matbaanın kurulması ile birlikte basma eserlerin de çoğalmasıyla bu mekânlar ihtiyaca cevap veremez duruma gelmiş, XVII.yüzyılın ortalarından itibaren bağımsız kütüphane yapıları inşa edilmeye başlamıştır⁴¹. Bağımsız kütüphaneler, bazen tek başına bir yapı olarak, bazen külliyelerin bir parçası olarak, bazen de daha eski tarihli bir cami ya da türbe gibi bir yapıya bitleştirilmiş olarak yapılmışlardır. Bununla birlikte bağımsız kütüphanelerin ortaya çıktığı XVII.yüzyıl ve sonrasında, bir yapının bünyesinde yer alan kütüphanelerin yapımına da devam edilmiştir. Dönemin kültürel yapısına paralel olarak, kütüphaneler, özellikle XVIII.yüzyılda gelişmiş ve sayıca artmıştır⁴². XVIII.yüzyıl yapıları olan Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi ile Nevşehir-Gülşehir Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Külliyesi'nde ise kütüphaneye bağımsız bir yapı olarak yer verilmemiş, ancak büyük ve geniş olan derslane mekanları aynı zamanda kütüphane olarak düzenlenmiştir.

Eğitim kurumu olan medreselerde, şüphesiz, kitap ve kütüphanenin varlığı kaçınılmazdır. Anadolu'da medrese kütüphanelerinin ilk örnekleri, Selçuklular Dönemi'nde karşımıza çıkmaktadır. Selçuklular, kurdukları medreselerde büyük ya da

³⁸ Bkz.Z. Köşklü, *a.g.m.*, s.80; M. R. Demir, *Karavezir Silâhtar Sadr-ı A'zam Seyyid Mehmet Paşa'ya Ait Vakfiye ve Vakıf Kütüphanesi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1970, s.23.

³⁹ Bkz.Z. Köşklü, ay.yer; M. R. Demir, *a.g.t.*, s.24; İ. E.Erünsal, *a.g.e.*, s.109.

⁴⁰ Bkz.M. R. Demir, *a.g.t.*, s.25.

⁴¹ Bağımsız kütüphane yapılarının İstanbul'da bilinen ilk örneği, Köprülü Kütüphanesi (1661)'dir. Bkz. B. Ünsal, *a.g.m.*, s.98; M. Cunbur, *a.g.m.*, s.115; İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.61-62.

⁴² Bkz. A. Yetişkin Kubilay, "18 ve 19. Yüzyıl İstanbul Vakıf Kütüphaneleri Üzerine Tipolojik Bir Değerlendirme", *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras"*, İstanbul 1999, s.149.

küçük mutlaka bir kütüphane oluşturmuşlardır. Bilinen ilk örnek, bugün yıkılmış durumda olan, Altun-Aba tarafından kurulmuş *Konya İplikçi Medresesi (1201 Kütüphanesi*'dir⁴³. *Sivas Buruciye Medresesi (1271-1272) Kütüphanesi*⁴⁴ ise günümüze ulaşmış medrese kütüphanelerinin erken bir örneğidir. Osmanlılar Dönemi'nde de çok sayıda medrese kütüphanesi olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında *Bursa Subaşı Eynebey Medresesi (XIV.yüzyıl sonları) Kütüphanesi*⁴⁵, *Merzifon Çelebi Sultan Mehmed Medresesi (1414-1417) Kütüphanesi*⁴⁶, *Tekirdağ Rüstem Paşa Medresesi (1553) Kütüphanesi*⁴⁷ ve *İstanbul Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi (1690) Kütüphanesi*⁴⁸ sayılabilir. Bu örneklerden Buruciye ile Subaşı Eynebey medreselerinde, ayrıca yapılmış kütüphane mekanları üst katta yer almaktadır. Bu mekanlar daha çok birer kitap deposu olarak düşünülmüş, kitapları daha iyi korumak ve nemli ortamdan uzak tutmak amacıyla da üst katlar tercih edilmiş olmalıdır. Diğer örneklerde ise kütüphane için ayrıca bir mekan yapılmayıp dersane mekanları aynı zamanda kütüphane olarak düzenlenmiştir. *İstanbul Feyzullah Efendi Medresesi (1700) Kütüphanesi*⁴⁹ ile *İstanbul Damat İbrahim Paşa Medresesi (1720) Kütüphanesi*⁵⁰ ise medrese içinde dersane mekanından ayrı olarak ve dersane mekanı ile eş büyüklükte yapılmıştır. İstanbul'daki bu iki örnekte, mekansal düzenleme açısından bir arayış gözlemlenmektedir. Bu iki kütüphane, inşa edildikleri dönem, mimari ve süslemeleri açısından Nevşehir Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi'nin yakın benzerleri olarak dikkati çekmektedir. XIX. yüzyılda da medrese kütüphane geleneği

⁴³ Bkz. M. Cunbur, *a.g.m.*, s.108; İ. Balık, "Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.III, S.2, Afyon 2001, s.32.

⁴⁴ Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.IV, s.64; M.Sözen, *Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikler Devri)*, C.I *Açık Medreseler*, İstanbul 1970, s.55; N. B. Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, Ankara 1991, s.11, 40, 41.

⁴⁵ Bkz. İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.7; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.IV, s.93; Y. Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara 1999, s.53.

⁴⁶ Bkz. İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.7-8.

⁴⁷ Bkz. İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.42; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.IV, s.181; M. Tunçel, "Türkiye'de Mimari Mirası Koruma Anlayışı ve Koca Sinan Eserlerinden Tekirdağ Rüstem Paşa Külliyesindeki Gölgesine Bir Bakış", *Sanat Tarihi Dergisi*, S.VII, İzmir 1994, s.190.

⁴⁸ Bkz. İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.133; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.IV, s.272; A. V. Çobanoğlu, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1994, s.402.

⁴⁹ Bkz. İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.65; B. Ünsal, *a.g.m.*, s.103; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.IV, s.278; Z. Ahunbay, "Feyzullah Efendi Medresesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1994, s.309.

⁵⁰ Bkz. İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.131; B. Ünsal, *a.g.m.*, s.102; Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.IV, s.381; D. Kuban, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1994, s.547; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s.368; A. Yetişkin Kubilay, "Kütüphaneler-Mimari", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1994, s.176; A. Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hâdislerin Yeri*, Ankara 1997, s.197.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

sürdürülmüştür. Kastamonu Numaniye Medresesi (1802-1803)⁵¹ ve Şanlıurfa Halil-ür Rahman Medresesi'nde (1895)⁵² dersane mekanları kütüphane olarak düzenlenmiştir.

Sonuç olarak, medrese kütüphanelerinin değişik varyasyonlarla, Anadolu'da Selçuklu döneminden XX. yüzyıl başlarına dek inşa edildikleri ve incelediğimiz iki kütüphanenin inşa edildikleri XVIII. yüzyılın mimari özelliklerini yansıttıkları, kitabe ve vakfiyeleri ile de medresedeki yerleri kesin olarak belirlenmiş önemli birer örnek oldukları söylenebilir.

⁵¹ Bkz. Ö. Soysal, *a.g.e.*, C.V, s.381; M. Cunbur, *a.g.m.*, s.112; İ. E. Erünsal, *a.g.e.*, s.118.

⁵² Bkz. M. Karakaş, *Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.127; R. Mızrak, "Şanlıurfa Kütüphaneleri Tarihi", *Şanlıurfa, Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları:27, Ankara 2002, s.56; C. Kürkçüoğlu, "Şanlıurfa Mimari Eserlerine Genel Bir Bakış", *Şanlıurfa, Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları:27, Ankara 2002, s.76-77.

Özet

Bu makalede, daha önce yayınlarda kütüphaneleri açısından ayrıntılı olarak tanıtılmamış olan Nevşehir Damat İbrahim Paşa Medresesi ile Nevşehir-Gülşehir Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi'nin kütüphaneleri tanıtılmaktadır. Her iki medresede de dersane mekanları aynı zamanda kütüphane olarak planlanmıştır. Damat İbrahim Paşa Medresesi'nde, gerek kütüphanenin girişi üzerindeki inşa kitabesi gerekse vakfiyesindeki bilgiler ile dersane mekanının bir kütüphane olarak da düzenlendiği görülmektedir. Aynı şekilde Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi'nde de dersane mekanı vakfiyesinde belirtildiği üzere kütüphane olarak tasarlanmıştır. Kütüphane-dersane mekanı girişi üzerindeki ayet kitabesi de bunu desteklemektedir. İnşa edildiği dönemde sadece dersane mekanlarıyla kütüphane olarak hizmet veren her iki medresenin de, günümüzde bütünüyle birer halk kütüphanesi olarak kullanılması bu yapıların yaşatılması bakımından sevindiricidir.

Kütüphane yapımının arttığı ve plan tasarımlarının çeşitlendiği bir dönem olan XVIII. yüzyılda inşa edilmiş bu iki örnekte, medreseye ayrıca bir mekan yapmak yerine mevcut dersane mekanlarının kullanıldığı görülmektedir. Her iki yapı da inşa edildikleri dönemin plan ve mimari özelliklerini yansıtan, kitabesi ve vakfiyesi ile yeri kesin belli olan medrese kütüphanelerinin günümüze ulaşmış önemli iki örneğidir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Mimarisini, Nevşehir, Gülşehir, Medrese, Kütüphane.*

Abstract

In this article it is discussed the libraries of Nevşehir Damat Ibrahim Pasa Madrasah and Nevşehir Gulsehir Karavezir Seyyid Mehmet Pasa Madrasah which were not discussed with the details in available literature. Classrooms were planned as libraries in both Madrasah. In Damat Ibrahim Pasa Madrasah, classroom was planned as a library based on the inscription above the entrance of the building and the information in waqfiya. The classroom of Karavezir Seyyid Mehmet Pasa Madrasah was also planned as a library according the wagfiya. Inscription of verse of the Koran which is above the entrance of Library-Classroom supports our assumption. It is pleasing to see them being used as public libraries today which were once used their classrooms as libraries.

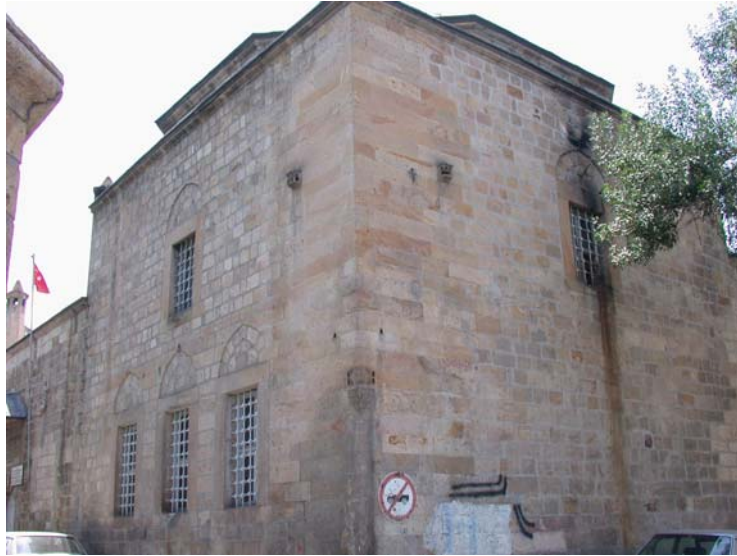
These libraries were built in the XVIII century during this time there was an increase in the construction of libraries and a variety of ideas about how libraries are planned. It is worth noting that the classrooms were used as the libraries instead of the new rooms. Both buildings are two important examples of Madrasah-Classrooms (libraries) that survived today. They reflect the characteristics of the architectural design of that period and their locations are certain along with their inscriptions and waqfiyas.

Key Words: *Ottoman Architecture, Nevşehir, Gülşehir, Madrasah, Library*

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

Res.1- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kuzeydoğudan görünüş.

Res.2- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kuzeydoğudan görünüş.

H.Sibel etinkaya

Res.3- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kuzeydoğu köŐedeki pah.

Res.4- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kuş evleri.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

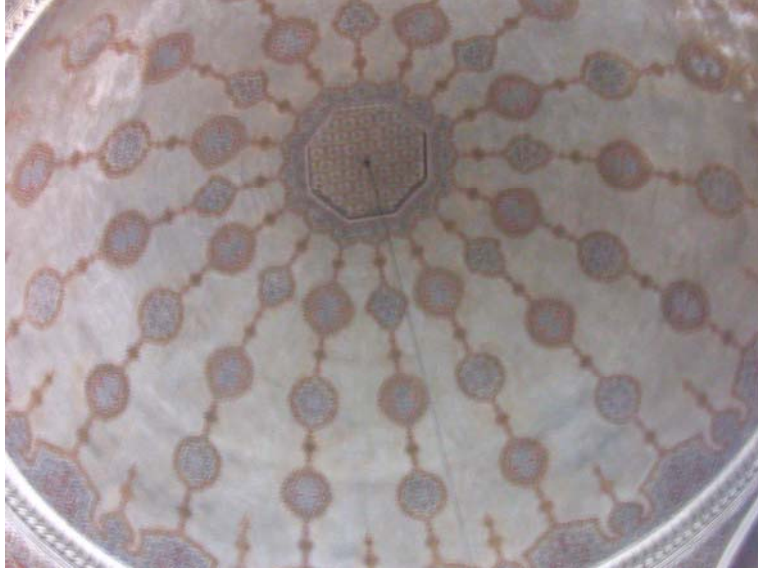

Res.5- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, güneybatıdan görünüş.

Res.6- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, girişi.

H.Sibel etinkaya

Res.7- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kubbe.

Res.8- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kubbenin pandantif geçişi

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

Res.9- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, güney duvarı.

Res.10- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kuzey duvarı.

H.Sibel etinkaya

Res.11- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, batı duvarı.

Res.12- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, doğu duvarı.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

Res.13- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kitabe levhası.

Res.14- Damat İbrahim Paşa Medresesi Kütüphanesi, kitabenin alt kesimi.

H.Sibel etinkaya

Res.15- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, güneydoğudan görünüş.

Res.16- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, doğu cephesi.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

Res.17- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, giriş.

Res.18- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, batı duvarı.

H.Sibel etinkaya

Res.19- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, doğu duvarı.

Res.20- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, kuzey duvarı.

Medrese Kütüphanelerine Nevşehir'den İki Örnek

Res.21- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi Kütüphanesi, giriş üzerindeki kitabe levhası.

Res.22- Karavezir Seyyid Mehmet Paşa Medresesi, avlu girişi üstündeki kitabe levhası.